

ȘCOALA DOCTORALĂ- ȘTIINȚE POLITICE
ȘCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE
S.N.S.P.A. BUCUREȘTI

TEZĂ DE DOCTORAT

Biopolitică și Eugenism
Romii din România în perioada Interbelică

-REZUMAT-

COORDONATOR DE DOCTORAT,
Conf. univ. Dr. habilit
Arpad TODOR

DOCTORANDĂ,
Liliana CEACÎRU

București, 2024

REZUMAT

Studierea biopoliticii și a eugenismului aplicat romilor din România în perioada interbelică este un demers esențial pentru înțelegerea impactului acestor politici asupra minorității rome. Demers ce se constituie și într-o oportunitate de a învăța din greșelile trecutului. O analiză critică a acestor politici ne poate oferi lecții valoroase tocmai pentru a preveni repetarea erorilor trecute și totodată poate fi un instrument pentru elaborarea unor politici cu scop echitabil.

Ca mișcare ideologică, eugenia a avut proporții globale. Prin promovarea ei de către specialiști din diverse domenii, a reușit să influențeze deciziile lumii moderne. Eugenia s-a întemeiat pe premisa falsă că genele noastre dictează aproape în totalitate cine suntem și ce facem(?), ignorând influența mediului. Pe baza de afirmații eronate, fără justificări sociale sau morale, nefundamentate științific, printre care, aceea că activitatea umană este determinată de o serie de factori cu caracter ereditar sau de faptul că societatea modernă era sub o „amenințare” constantă din cauza persoanelor cu dizabilități mintale sau fizice sau de către persoane considerate „inferioare” din punct de vedere intelectual.

Eugenia s-a propagat cu mare succes în mediul academic dar și în cel politic iar în numele „științei”, a susținut un proiect politic prin care eugenistii au reunit teoriile genetice precum cele ale determinismului biologic cu o viziune de tip modern despre o „nouă societate” și „un nou om”, care să nu fie periclitată de către indivizi, considerați de către eugenști drept „disgenici”, care nu și-ar aduce un aport la dezvoltarea societății, din contră, ar contribui doar la degenerarea rasei umane.

Acest demersul științific, concretizat în teza cu titlul „*Biopolitică și eugenism: Romii din România în perioada Interbelică*”, și-a propus ca obiectiv principal explorarea și analizarea implicațiilor biopoliticii și a eugeniei asupra romilor din România în perioada interbelică dar și peste timp, pentru că, după cum vom observa, eugenia este o ideologie cu o formă versatilă, care, deși a fost interzisă prin diverse reglementări, nu a încetat niciodată să existe.

Demersul nostru de cercetare este fundamentat pe raționamente analitice bine structurate centralizate în cinci capitole, finalizate fiecare dintre acestea cu o serie de concluzii.

În primul capitol numit „Biopolitică și Eugenism” atenția cercetării este supusă cadrului teoretic și conceptual și este împărțită în două subcapitole concentrate asupra a două concepte esențiale cu care am operaționalizat pe parcursul întregii cercetări și anume „biopolitică” și „eugenism”. În Subcapitolul I, dedicat biopoliticii, analiza s-a construită ca o invitație la reflecție asupra celor două concepte, a celor mai esențiale teorii emise de către cei mai relevanți autori din domeniu începând cu Hannah Arendt și încheind cu Roberto Esposito.

Biopolitica, nu este un concept învechit, ba din contră, este unul central în filosofia politică contemporană. Biopolitica este o manifestare omniprezentă în societățile noastre moderne, prin diverse forme de gestionare a sănătății publice, controlul natalității, de biotehnologii, inclusiv politici de securitate.

De-a lungul timpului, biopolitica a determinat dezvoltarea unor definiții și teorii cu privire la acest domeniu. De exemplu, Maria Bucur consideră că biopolitica reprezintă puterea politică ce este exercitată asupra unei populații prin măsuri directe care au ca rol să controleze și să regleze atât procesele biologice cât și cele de viață, prin care corpul devine „*un teren de desfășurarea al dezbatelor referitoare la drepturi, libertăți și obligații*”¹. Sociologul Ferenc Feher, consideră că biopolitica este un concept care se limitează la „*politizare corpului*” și că nu constituie un domeniu politic în sensul tradițional². Cristian Geyer menționează că biopolitica reprezintă „*o reflecție de natură etico-socio-politică asupra problemelor puse de tehnostiința biologică*”³. Hannah Arendt este cea care îi atribuie biopoliticii un sens strâns conectat de ideea de regimuri totalitare (fascism și nazism) și de control de către stat asupra vieții umane. Arendt definea drept biopolitică, procesul prin care viața umană este transformată într-un obiect de control dar și de manipulare de către stat. Susținea că regimurile totalitare nu au căutat să controleze doar ceea ce ține de dreptul public, ci și dreptul privat al individului, subordonându-i aspectele vieții umane pentru interesele și ideologiilor lor.

Arendt considera biopolitica o noțiune complexă care presupune că viața individuală se supune intereselor statului, astfel că statul deține un control absolut asupra vieții acestuia, individul fiind redus la statutul de „componentă” a unui sistem. Prin biopolitică, regimurile

¹ Maria Bucur, „Eugenie și modernizare în România interbelică”, Ed. Polirom 2005

² Ferenc Feher, Agnes Heller, „Biopolitics” Ed. Avebury, European Center Vienna 1994.

³ Christian Geyer (coord.), Biopolitik (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2011) citat în Viorrela Manolache, „Repere Teoretice în Biopolitică” Ed. Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2013, București. p.16

totalitare⁴ încearcă să aducă indivizii la o masă uniformă ceea ce implică de fapt suprimarea individualității și a responsabilității personale. Hannah Arendt este cea care îi atribuie biopoliticii un sens strâns conectat de ideea de regimuri totalitare (fascism și nazism) și de control de către stat asupra vieții umane. Arendt definea drept biopolitică, procesul prin care viața umană este transformată într-un obiect de control dar și de manipulare de către stat. Susținea că regimurile totalitare nu au căutat să controleze doar ceea ce ține de dreptul public, ci și dreptul privat al individului, subordonându-i aspectele vieții umane pentru interesele și ideologiilor lor.

Cu o viziune diferită de cea a H. Arendt, atât ca metodă dar și ca perspectivă, cel care consacra conceptul de biopolitică este istoricul de idei și filosoful Paul-Michel Foucault⁵. Influențat de ideile lui Georg Wilhelm Friedrich Hegel și Karl Marx, realizează ceea ce se numește „*The Birth of Biopolitics*” (*Nașterea Biopoliticii*)⁶, care reprezintă de fapt un ciclu de 12 conferințe ținute pe parcursul unui an universitar ('78-'79) la Collège de France. Foucault a propus spre analiză evoluția conceptului de biopolitică în gândirea politică occidentală (germană și americană), încercând să arate modul în care puterea și guvernarea se modifică odată cu dezvoltarea capitalismului și a societății libere de piață⁷.

Foucault a introdus conceptul de „biopolitică”, referindu-se la modul în care puterea și guvernarea se extind pentru a controla și reglementa populația ca un „organism viu și comun”.

În accepțiunea lui Foucault principalele domenii de intervenție ale biopoliticii sunt legate de procesele de natalitate/mortalitate și de cele care vizau relațiile dintre oameni și mediul lor de viață (problemele sociale). El a analizat modul prin care liberalismul a contribuit la formarea unei guvernări bazate pe gestionarea și controlul vieții populației prin intermediul măsurilor de sănătate publică, controlul nașterilor și politici sociale, și a analizat deficiențele și

⁴„Originea totalitarismului”, reeditată de Ed. Humanitas 1994, 2006 și 2014 este lucrarea în care H. Arendt, explorează cauzele și caracteristicile totalitarismului și cercetează cum s-au dezvoltat regimurile naziste și staliniste în Germania și Uniunea Sovietică, pune în discuție contextul politic și social din Europa secolului XX, efectele Primului Război Mondial și crizele economice de după, care au oferit posibilitatea de creare a unui mediu propice pentru ascensiunea regimurilor totalitare.
Disponibilă la file:///C:/Users/lilia/OneDrive/Desktop/Cea_mai_remarcabila_carte_pe_tema_total.pdf accesat la data de 5 septembrie 2024

⁵ Paul-Michel Foucault, (1926-1984) filosof, psiholog, istoric și teoretician francez care prin lucrările sale a produs ecouri în istoria științei în societate, încă o face în domenii precum filosofie, științe politice și sociale, istorie și studii culturale. Una dintre cele mai cunoscute lucrări ale lui Foucault este „*Surveiller et punir*” (Supraveghere și pedeapsă), în care este analizată istoria sistemelor de pedeapsă și modul în care societatea controlează individului prin intermediul diverselor instituțiilor, mai ales prin închisoare.

⁶Vezi Michel Foucault „*The Birth of Biopolitics*” (*Nașterea Biopoliticii*) publicată inițial 1979, reeditată și de Ed. Ideea, Design & Print, Cluj, 2007

⁷Vezi Michel Foucault „*The Birth of Biopolitics*” (*Nașterea Biopoliticii*) op. cit. p. 32, în care motivează necesitatea abordării liberalismului pe care îl numea „*problema adevărului, a adevărului economic în interiorul rațiunii guvernamentale*” pentru ca abia ulterior cursanții să poată înțelege ce este biopolitica.

limitările liberalismului. Potrivit lui Foucault, biopolitica reprezintă un cumul de tehnici și strategii de exercitare a puterii (bio-power-bio-putere, putere exercitată de oameni sau grupuri prin acte „episodice” sau „suverane” de dominare sau constrângere) prin care statul este direct investit cu drept de „disciplinare” și „normalizare”, a trupului. Altfel spus, cu puterea de a controla „calitatea” și proliferarea vieții unei populații prin diverse metode și mecanisme de securitate.

Contrar lui Arendt, care era preocupată de efectele negative ale limitării politicului la biopolitică, Foucault considera că puterea nu este doar reactivă sau opresivă, ci omniprezentă și productivă, în sensul că produce cunoaștere și poate emite măsuri cu scopul de a modela comportamentele și viața socială, o diferență fundamentală între cei doi formatori de opinie.

În plus, Foucault analizează modul în care statul modern își exercită puterea nu doar prin elaborarea de legi sau constrângeri, ci și prin crearea unor mecanisme disciplinare (instituții) cu rol de control a vieții biologice a populației⁸.

Atât H. Arendt cât M. Foucault, abordează relația dintre viață și putere, însă din perspective diferite. Arendt distinge clar „viața activă” (incluzând și partea politică) și simpla supraviețuire din punct de vedere biologic și aduce o critică biopoliticii pentru că rezumă politica la simpla administrare a vieții. Foucault în schimb, nu face o distincție între cele două, el este interesat de modul în care biopolitica organizează și guvernează viața biologică și viața politică.

Unul dintre cei care răspund ideilor lui H. Arendt și M. Foucault despre totalitarism și biopolitică este filosoful italian, Giorgio Agamben⁹. Dacă Foucault este cel care a conceput termenul de biopolitică și îl analizează în contextul dezvoltării statului modern, Agamben este cel care l-a preluat și l-a extins în noi direcții, accentuând, mai ales, aspectele de conexiune ale relației dintre putere și viață.

Agamben la rândul său, introduce noi concepte filosofice, precum „*viață nudă*” ca produs al biopoliticii și „homo sacer” cel care duce o „*viață nudă*”. În lucrarea de filosofie

⁸ Vezi Michel Foucault, „*Discipline and Punish. The Birth of the Prison*” Ed. Random House, Inc., New York, 1997, disponibilă la https://monoskop.org/images/4/43/Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995.pdf accesat la data de 5 septembrie 2024

⁹ Giorgio Agamben (n.1942), filosof de origine italiană, cu lucrări ce explorează conceptele „stării de excepție” și „homo sacer”. Un alt concept pe care l-a abordat în lucrările sale este cel de „biopolitică”, preluat din lucrările lui Michel Foucault. Printre cele mai relevante lucrări ale sale enumerăm: „*Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life* (1995)”, „*State of Exception. Homo Sacer II*, (2003)”, „*Stasis: Civil War as a Political Paradigm. Homo Sacer II*” (2015), „*Remnants of Auschwitz: The Witness and the Archive. Homo Sacer III*” (1998), „*The Use of Bodies. Homo Sacer IV*”, (2016) etc..

profundă „*Homo Sacer. Puterea suverană și viața nudă*”¹⁰ Agamben explorează relația dintre „*puterea suverană*” și conceptul de „*viață nudă*”. Prin demersul analitic lui, dezvoltă o critică a politicii moderne care își găsește fundamentul, susține el, în capacitatea de control a vieții umane din perspectiva biologică. Giorgio Agamben explorează relația dintre puterea suverană și viață și, mai ales, faptul că puterea suverană se investește cu drept de viață și de moarte asupra a ceea ce el definește „*viață nudă*” (*bare life*), o viață exclusă de protecția legii.

În timp ce Foucault și Agamben oferă perspective valoroase asupra biopoliticii, Roberto Esposito merge mai departe și dezvoltă o versiune mai complexă asupra biopoliticii. Esposito, prin lucrarea „*Bios: Biopolitics and Philosophy*”¹¹ lansează o nouă perspectivă asupra relației dintre politică și biologie, dezvoltă ceea ce se numește „*biofilosofie*”, un model de biopolitică contemporană¹², care pune în discuție doi termeni „*bios*” (viață) și „*thanatos*” (moarte). Esposito introduce două concepte „*immunitas*” (provenit din sfera biomedicală) și „*communitas*” pe care le utilizează în teoria sa privind biopolitica. Potrivit lui Esposito „*immunitas*” reprezintă tendința societăților moderne de a se proteja prin bariere și mecanisme de excludere¹³ (ca principiu de autoapărare), în timp ce „*communitas*”¹⁴ (cu sensul de renunțare la protecțiile individuale pentru binele comun), pune în evidență ideea de comunitate deschisă, ceea ce implică colaborare și dependență mutuală dar și împărtășirea vulnerabilității și expunerea la alteritate.

Modelul de biopolitică, propus Esposito marchează o formă de opoziție constantă între aceste două concepte/forțe: dorința de securitate (planul individual) și necesitatea de a trăi împreună (planul comun). Esposito propune o politică a vieții, o politică care să fie deschisă și în același timp solidară, în loc să fie supusă ideii de frică, de contaminare sau chiar de distrugere¹⁵ (biopolitica nazistă).

Concluzionând, biopolitica este un concept fundamental în filosofia politică contemporană care se dovedește a fi totodată unul complex, multidimensional și controversat. Biopolitica, a fost supusă de-a lungul timpului explorării și analizării de către gânditori importanți precum, Hannah Arendt, Michel Foucault, Giorgio Agamben, Roberto Esposito și alții, iar fiecare dintre ei și-au adus contribuții la dezvoltarea acestui concept, oferind

¹⁰ Giorgio Agamben, „*Homo sacer. Puterea suverană și viața nudă*” Ed. Idea Design & Print, 2006, Cluj publicată inițial în anul 1995, tradusă în engleză în anul 1998, ediție pe care o vom utiliza în acest demers.

¹¹ Vezi Roberto Esposito „*Bios: Biopolitics and Philosophy*”, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2008

¹² Idem, „*The Enigma of Biopolitics*” . p. 56

¹³ Roberto Esposito, op. cit. „*The paradigm of Immunization*” p. 59-69

¹⁴ Roberto Esposito, „*Communitas: Origine e destino della comunita*”, Turin, Einaudi, 1998

¹⁵ Roberto Esposito, op. cit. „*The philosophy of bios*” p 154

perspective unice asupra modului în care puterea politică se implică asupra vieții și exercită o anumită formă de control.

Indiferent de provocările complexe și multidimensionale ale societății moderne, biopolitica are nevoie de o dezbatere publică continuă, care să ne permită să evaluăm critic atât beneficiile, cât și riscurile asociate biopoliticii, tocmai pentru a găsi un echilibru între nevoia de a proteja sănătatea publică și respectarea drepturilor individuale.

În subcapitolul 2, dedicat eugenismului sunt abordate principalele definiții și mai ales, într-o manieră comparativă urmărim procesului evolutiv de la concept la ideologie care a influențat politicile eugenice din diverse state ale lumii.

Cel care emite primele teorii privind eugenia este antropologul și exploratorul Sir Francis Galton. În anul 1883 a publică cartea „*Inquiries Into Human Faculty And Its Development*”¹⁶, o colecție de eseuri evolutive și antropometrice în care cuvântul „*eugenie*” și explicația acestui concept, a fost menționată pentru prima dată într-o notă de subsol. Specifica că cel mai potrivit termen cu ajutorul căruia să exprime știința de îmbunătățire a descendenței este cel de „*eugenie*” în detrimentul celui utilizat până la acel moment și anume, cel de „*viricultură*”. Altfel spus Galton definește eugenia drept „*(...) știința care se ocupă cu factorii care pot modifica în bine sau în rău calitățile de rasă, mintale sau fizice ale generațiilor viitoare*”¹⁷. Galton considera că eugenia este controlul social care vizează nu doar ameliorarea unor anumite probleme actuale, ci, mai mult decât atât, susținea îmbunătățirea generațiilor viitoare din punct de vedere al calității rasiale atât fizic cât și intelectual, care trebuia introdusă, considera Galton, la nivel de conștiință națională, ca un crez național, o religie .

Prin intermediul Congrese Internaționale de Eugenie, desfășurate la Londra și ulterior în SUA, în perioada anilor cu o asemenea amploare, cu sute de invitați și cu sprijin financiar atât public cât și din spațiul privat, ideile lui Fr. Galton s-au răspândit nu doar în școlile eugenice (spațiul academic) ci în întreaga lume, păstrând totuși ca element comun dorința de a separa cu ajutorul științei societatea umană în straturile sociale „superioare” considerate „demne de reproducere” față de restul societății „straturile inferioare”.

Principala concluzie emisă de către noi este faptul că eugenia, ca fenomen global, a îmbrăcat o diversitate de idei, a format un spectru de teorii eugenice, pentru că susținătorii acestei mișcării proveneau din diverse medii intelectuale, (medici, biologi, istorici, sociologi,

¹⁶ Vezi Francis Galton „*Inquiries Into Human Faculty And Its Development*” MACMILLAN, London, 1883 p.17, disponibilă la <https://galton.org/books/human-faculty/text/galton-1883-human-faculty-v4.pdf> accesat la data de 5 septembrie 2024

¹⁷ Definiție dată de Francis Galton, citată în Buletinul Eugenic și Biopolitic, Eugenia - Igiena națiunii, 1927

antropologi, politicieni, precum și artiști și oameni de cultură) din diverse colțuri ale lumii, care au dezvoltat diverse politici și legislații discriminatorii ce au permis legitimarea discriminării, segregării, sterilizării și chiar genocidul.

Eugenia a fost implementată în moduri diferite ca politică de stat în numeroase țări, integrându-se cu ușurință în diverse sisteme politice și culturi, fapt care i-a conferit un caracter specific pentru fiecare țară în parte. Totuși, ca element comun agreat de către toate programele eugenice a fost permanenta tendință de separa societatea în straturi sociale superioare și inferioare. Controlul reproducerii, este de fapt ideologia eugenică de bază iar implementarea ei avea scopul de a crea societăți de oameni valoroși și puternici atât biologic cât și intelectual.

Din punct de vedere relațional, biopolitica și eugenismul sunt două concepte interconectate, ambele explorând relația dintre putere și viață. În timp ce, biopolitica se ocupă de gestionarea vieții, la scară largă, prin intermediul unor mecanisme politice și sociale, eugenismul se concentrează pe controlul genetic al populației, utilizând tehnici specifice de inginerie genetică și selecție artificială. Eugenismul poate fi astfel considerat o aplicație specifică a principiilor biopolitice.

Dacă eugenia veche se baza pe metode coercitive și brutale (sterilizările forțate, segregarea și eutanasia), folosite pentru a preveni reproducerea celor considerați „indezirabili” din punct de vedere genetic (persoanele cu dizabilități fizice și morale, minoritățile etnice), formele de eugenie nouă utilizează diverse tehnologii avansate de editare genetică.

În capitolul al doilea, numit „Mișcarea Romă în România Interbelică”, analiza este îndreptată asupra problematicii romilor din România, încercând să identificăm apariția și constituirea organizațiilor și a liderilor romi, personaje relevante, care prin eforturi susținute au reușit să creeze ceea ce se numește mișcarea romilor din perioada interbelică a României Mari. Am considerat esențială abordarea perioadei interbelice în acest proces de analiză, pentru că este o etapă extrem de relevantă a minorității rome tocmai pentru că discutăm de forme de organizare socio-politică. În acest capitol s-au utilizat articole ale presei rome cât și de publicații non-rome, pentru a reflecta asupra situației romilor în statul modern român, atât din punct de vedere socio- economic cât și politic.

Organizațiile romilor au fost atât oglindă, cât și catalizator pentru discursul elitelor, au oferit un spațiu de exprimare a romilor deși, au exista și mulți lideri romi care au dezvoltat viziuni autonome. Organizarea romilor au jucat un rol crucial în construirea unei identități rome puternice și în promovarea drepturilor comunității fapt care le-a adus vizibilitate romilor, a atras atât atenția publicului larg dar și a celui restrâns de eugeniști.

Elitele rome, au avut un tip de discurs, care să nu le creeze românilor dificultăți etnice, s-a mizat foarte mult pe loialitate față de patrie, rege și biserică, sau altfel spus, fiind pe deplin loiali României. Au existat mai multe ocazii în care au susținut „*nu suntem minoritari și nici nu urmărim să facem stat în stat. Nu! România este țara noastră, țara în care ne-am născut noi și strămoșii noștri, religia ortodoxă este religia noastră. Luptăm pentru nevoile, durerile și dorințele românilor (...) Nu facem politica nimănui și nu urmărim nici scopuri de ocazie*”¹⁸.

În discurs, liderii organizațiilor rome nu utilizau termenul de minoritate, pentru a se desemna, ci, era folosit mai degrabă termenul de neam sau popor, însă, de cele mai multe ori se descriau ca „buni români”, iar asimilarea în rândul societății românești era văzută pozitiv, cel puțin la nivel de discurs. La nivel declarativ, discursul elitelor rome evidențiau probleme de natură socială, cum ar fi analfabetismul, stare materială precară (sărăcie), inadaptare economică a romilor la nevoile vremii, dificultățile întâmpinate de către lăutarii romi odată cu apariția muzicii jazz și a radioului, precum și concurența produsele de fabrică vs. cele manufacturate de romii meștesugari. Rar însă, discursul menționa și faptul că romii sunt disprețuiți, huliți și considerați „*parie a societății, lipsiți de drepturi egale ca oameni și cetățeni*”¹⁹,

Al doilea grup țintă vizat era marea masă de romi, pe care elitele doreau să o atragă spre mișcare în ideea a ceea ce azi, am spune cu alți termeni, apartenență etnică. În acest caz, discursul era unul de tip identitar, ca alternativă la asimilare în populația majoritară. Mesajele transmise prin discursul elitelor încercau să fie cât mai mobilizatoare, atrăgător, pentru a reuși să îi unească pe romi în rândul mișcării rome dar și pentru a cultiva indivizilor mândria de a fi rom.

Concluzionând, de-a lungul timpului, rolul organizațiilor romilor în reprezentarea politică a evoluat. Dacă inițial s-au concentrat pe aspectele sociale, ele au extins treptat agenda, abordând și alte dimensiuni ale vieții comunității inclusiv pe cele politice, ale discriminării. În acest context, elitele rome au jucat un rol important în formularea unor viziuni inovatoare și în adaptarea discursului politic la noile realități. Problemele pe care le-au semnalat elitele rome au fost cu precădere probleme cu caracter social, cu două excepții însă s-au semnalat de către doi lideri romi (G. A. Lăzurică- Lăzureanu și Gh. Niculescu) problemele în care romii erau disprețuiți, huliți și batjocoriți pentru originea lor, ceea ce a servit ca argument pentru mulți

¹⁸ Niculescu G. (15 martie 1937) „Crezul nostru”, Glasul Romilor II (3) p. 1.

¹⁹ Vezi Hioară G. (22 octombrie 1934) „Spre biruință”, O Rom. Organ de Îndrumare culturală și de revendicări sociale ale romilor din România, I(2) p. 1

autori care abordat studiul mișcării romi în prima parte a interbelicului, să susțină faptul că romii au constituit pentru societatea românească doar o problemă socială.

Fenomenul prin care romii se mobilizează și se organizează în diverse asociații și au puterea de a negocia cu partidele politice pentru capitalul de voturi de care dispuneau, și de a colabora cu anumite autorități, atrage după sine în mod inevitabil ceea ce se numește vizibilitate.

În al treilea capitol al lucrării, numit **„Mișcarea eugenică și biopolitică românească. Discursul rasist asupra minorității romi”** atenția este concentrată asupra mișcării eugenice din spațiul românesc în perioada interbelică și analizează din punct de vedere discursiv limbajul și argumentele utilizate în articole care au fost publicate într-o serie de reviste de specialitate. Pentru a obține o imagine cât mai clară a mișcării eugenice lucrarea încearcă să-i portretizeze pe cei mai radicali eugenisti români din perioada interbelică, prin prisma publicațiilor și a articolelor semnate de către aceștia, ce conțin profunde influențe și considerații rasiste descoperite prin cercetarea documentară a diverse fonduri arhivistice.

Pentru a înțelege cum eugenismul a rescris relațiile sociale în termeni biologici, am considera că este esențial să analizăm parcursul profesional și ideile principalilor săi promotori. Astfel, în prima parte a acestui demers analitic, atenția a fost concentrată asupra celui care a teoretizat și a pus bazele mișcării biopolitice și eugenice românești, și anume medicul Iuliu Moldovan, care prin lucrările sale fundamentale, „Igiena națiunii: „Eugenia” (1925) și „Biopolitica”(1926), a conturat o viziune holistă asupra statului român, în care acesta avea rolul de a coordona eforturile de îmbunătățire a sănătății populației. Ne-am propus să evaluăm impactul ideilor lui Iuliu Moldovan asupra evoluției politicii de sănătate publică în România interbelică.

În cea de-a doua parte a acestui capitol, cercetarea a fost orientată asupra mișcării eugenice românești în perioada interbelică și analizează din punct de vedere al discursului argumentele utilizate în diverse articole care au fost publicate într-o serie de reviste de specialitate. Cum ar fi *„Buletinul Eugenic și Biopolitic”*, *„Revista de igienă socială”* dar și reviste de popularizare sau presă interbelică, cum ar fi *„Societatea de mâine”*, *„Cuvântul”*, ce conțin mențiuni rasiste explicite la adresa romilor. Pentru a obține o imagine cât mai clară a mișcării eugenice lucrarea a încercat să-i portretizeze pe cei mai radicali eugenisti români din perioada interbelică, prin prisma publicațiilor și a articolelor semnate de către aceștia. S-au urmărit articolele ce conțin profunde influențe și considerații rasiste identificate prin cercetarea documentară a diverselor fonduri arhivistice din cadrul Direcției Arhivelor Naționale Istorice

Centrale, Serviciului Județean al Arhivelor Naționale București, Bibliotecii Academiei Române și Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

Am considerat că acest capitol trebuie să fie plasat imediat după cel dedicat mișcării romilor, întrucât această succesiune ne permite să analizăm în contrast două abordări diametral opuse ale modernizării: o mișcare de modernizare a romilor prin integrare în societatea majoritară și mișcarea de modernizare, de formare a unui stat național prin eliminarea elementelor considerate „inferioare” sau „disgenice”.

Astfel, am încercat să evidențiem tensiunile și contradicțiile inerente politicilor sociale și eugenice ale epocii, demers de cercetare utilizat sub această formă pentru a identifica un răspuns la întrebarea; *ce fel de relație există între cele două mișcări?* Cea de-a doua întrebarea la care demersul nostru de cercetare a încercă să găsească un răspuns a fost: *dacă mișcarea eugenică din perioada interbelică a influențat în vreun fel deciziile luate de către regimul antonescian, pentru a-i deporta pe romi în spațiul transnistrean amplasat între cele două râuri Nistru și Bug?*

Mișcarea eugenică din spațiul românesc a fost o mișcare intelectuală ce a presupus nu doar implicarea unor specialiști din sfera medicală. Din contră, s-au implicat personalități din diverse domenii precum, sociologie, statistică, demografie, antropologie, filologie și cultură dar și actori din clasa politică, care au promovat politici moderne de construire a identității naționale. Ideile eugenismului românesc, erau similare cu cele ale altor țări, (cum ar fi ideile de sterilizare) pentru că marea majoritate a eugeniştilor români au efectuat studiile universitare și s-au specializat în țări străine cu diverse granturi și burse. Diferența este că aceștia au avut un program propriu de îmbunătățire a „corpului națiunii”, prin introducerea a ceea ce se numește biopolitică, o caracteristică esențială a eugenismului naționalist specific României.

Pentru mișcare eugenică românească, eugenismul a fost soluția la problemele ce vizau populația românească, cum ar fi: protecția familiei, scăderea populației și amestecul etnic și rasial. Și astfel, transformarea științelor umaniste precum medicină, sociologie și antropologie în științe „naționale” avea drept scop sprijinirea statului în programul său de îmbunătățire a sănătății populației dar și pentru a trasa granițe de natură biologică și culturală, în ideea separării a celor considerați români prin sânge „*ius sanguinis*”- (dreptul sângelui) de elementele „străine” sau chiar „inamici” ai neamului românesc.

Sabin Manuilă/ Manoilă (1894-1964), ce împărtășea opiniile politice ale Partidului Național Țărănesc, doctor în medicină și demograf, specializat în statistică în Statele Unite ale Americii, timp de doi ani cu o bursă de către Institutul Rockefeller, a fost totodată și unul dintre

cei mai radicali și virulenți ”*profeți*”²⁰ ai „amenințării” reprezentate de romi pentru ”*sângele de român*” și cel mai influent în cercul de consilieri ai lui Antonescu. A fost Directorul General al Institutului Central de Statistică și coordonatorul primului recensământ general din anul 1930²¹ preocupat de „cea mai acută problemă rasială” a României.

Un alt eugenist relevant, însă mult mai prolific în publicații, a fost antropologul Iordache Făcăoaru (1897-1984), considerat important discipol al lui Iuliu Moldovan. Acesta a fost membru al Gărzii de Fier²², cu diplomă de doctor în sociologie obținută la Universitatea din München în anul 1933²³. Începând cu anul 1934, acesta publică lucrări despre superioritatea rasială, impresionat de măsurile luate de către SUA împotriva persoanelor de culoare, considerate disgenice. Publică și în revista „*Sociologia românească*” a lui Dimitrie Gusti, studii în care își manifestă interesul față de romi, fiind autorul unui curs de eugenie sub egida Institutului de Igienă socială. În anul 1935, publică în Buletinul eugenic și biopolitic, articolul „*Criteriile pentru diagnoza rasială*”,²⁴ unde definește termenul de rasă drept „noțiune biologică”, cu referire la înfățișarea fizică. Autorul, pe baza măsurătorilor indicelui cefalic și forma craniului, el clasifică rasele europene în două mari categorii de rase principale și secundare, în cea din urmă fiind inclusă și *rasa indică* în care încadraseră romii.

În opinia sa, romii trebuiau sterilizați pentru că erau „*disgenici*”, erau prea mulți, își ascundeau originea etnică iar de-a lungul timpului s-au „*corcit*” cu mai toate neamurile europene²⁵. Făcăoaru a propus în repetate rânduri sterilizarea forțată a romilor, dând ca exemplu modelul urmat deja de alte state europene precum Cehoslovacia, Finlanda, Germania, inclusiv Japonia, și recomanda adoptarea legiferării sterilizării după modelul cehoslovac. Reușește prin intermediul Comisiei pentru Promovarea și Ocrotirea Capitalului Biologic al Națiunii din care făceau parte Iuliu Moldovan, Sabin Manuilă, Petre Râmneanțu și Gheorghe Banu, să propună „*Decretul lege pentru ocrotirea familiei*”, care prevedea sterilizarea obligatorie a persoanelor cu probleme mintale, spre a fi adoptat. Din fericire, legea nu a fost

²⁰ M. Benjamin Thorne: Assimilation, invisibility, and the eugenic turn in the “Gypsy question” in Romanian society, 1938–1942, *Romani Studies* 5, Vol. 21, No. 2 (2011), p. 177–206

²¹ Recensământul general al populației din 1930, Vol. II Neam, Limbă maternă, Religie, Partea I. disponibil la <https://ia801600.us.archive.org/1/items/recensamntulgene02inst/recensamntulgene02inst.pdf>, accesat la data de 5 septembrie 2024

²² Vezi Vladimir Solonarii, *Purificarea Națiunii, Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu, 1940-1944*. Ed. Polirom, 2015

²³ Marius Turda, *Eugenism și modernitate...*, p. 129-130.

²⁴ Iordache Făcăoaru, *Criteriile pentru diagnoza rasială, Buletinul eugenic și biopolitic*, vol. VI, nr. 10-11-12, 1935,

²⁵ Iordache Făcăoaru, ”Înmulțirea disgenicilor și costul lor pentru societate și stat, în *Buletinul eugenic și Biopolitic*, vol. VI, nr. 4- 6, 1935, p. 182

publicată în Monitorul Oficial, dat fiind declinului regimului Antonescu în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Un alt eugenist a fost sociologul și antropolog Gheorghe Făcăoaru, în articolul „*Statul național și minoritățile din România*”, publicat în 1938, în *România eroică*²⁶, pe evrei îi descria ca fiind un „*focar de corupție*„, iar pe romii un „*focar de infecție morală și sanitară*” în anul 1941, într-un capitol întreg numit „*Pericolul asimilării țiganilor*” publicat în articolul „*Câteva date despre familie și statul biopolitic*” din Buletinul eugenic și biopolitic din 1941, punctează clar faptul că romii sunt disgenici și consideră că este necesară nimicirea lor.

Un alt susținător al eugenismului negativ, al ideii de sterilizare, a fost Traian Herseni (1907-1980) - sociolog, antropolog, reprezentant al primei generații a Școlii Sociologice de la București a lui Dimitrie Gusti și secretar general la Ministerul Educației Naționale, în timpul guvernării legionare. Acesta susținea ideea sterilizării obligatorii a „raselor inferioare” așa cum erau considerați evreii și romii și menționa vădit acest aspect în multe articole publicate. De exemplu în „*Mitul sângelui*”²⁷, Herseni sublinia inegalitatea raselor și explica publicului românesc cum că: „*știința dovedește că oamenii nu sunt egali, că însușirile lor variază după rasa din care fac parte. Unele rase sunt incapabile de cultură, altele abia izbutesc să profite de cultura altora și foarte putine sunt în stare să creeze o cultură*”.

Gheorghe Banu (1889-1957) medic igienist și fost ministru al sănătății în Guvernul Goga, a editat și el o revistă, de fapt, principala revistă românească de medicină și igienă socială, *Revista de Igienă Socială* a funcționat în perioada anilor 1931-1944 și aborda teme precum maladiile sociale, boli venerice, prostituție și alcoolism, demografie și statistică, dar și subiecte precum ereditate și rasă, propaganda și educație.

După aceste rânduri, trei întrebări își caută răspuns: *A fost mișcarea românească eugenică interbelică una elitistă și izolată? Au influențat teoriile rasiste ale eugeniștilor deciziile luate de către regimul antonescian, împotriva romilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial? A produs mișcarea eugenică reverberații în mentalul colectiv românesc, contribuind la crearea unei imagini rasiste și hiperbolizate despre romi?*

Mișcarea eugenică românească s-a dezvoltat într-un mediu intelectual, academic dar cu siguranță nu a fost una izolată. Specialiștii implicați au știut cum să își popularizeze ideile prin publicații, dezbateri în Parlament, reviste, broșuri, conferințe academice și publice, fiind

²⁶ Gheorghe Făcăoaru, *Statul național și minoritățile din România*, în *România Eroică*, Anul II, Nr. 2, iunie 1938

²⁷ Traian Herseni, *Mitul sângelui*, Cuvântul 17-1940

perfecti conștienți de forța de penetrare a ceea ce însemna presă în sfera socială și rolul deosebit de important în formarea opiniei publice.

Centrul ideilor eugeniste românești a fost familia, ceea ce a presupus crearea unui program de îmbunătățire a națiunii, (prin căsătorie, reproducere și familie) și a unui program național de asistență socială. Cum este mai eficient să protejezi și să educi familia? Prin implicarea femeilor, pornind de la premisa că dacă educi o femeie, educi o familie întreagă. Crearea secției feministe de biopolitică în cadrul ASTREI a permis ca familia să fie întruchiparea vigoriei naționale²⁸, căci „*mamele bune creiază rase omenești superioare*”²⁹.

Nu putem să nu exprimăm și faptul că în mișcarea biopolitică și eugenică s-au implicat personalități care la un moment dat au avut o activitate politică, atât în Consiliul de Miniștri, cât și în ministere. Mai mult, Regele Carol al II-lea, a propus elitelor științifice și politice să își aducă aportul la ceea ce se dorea a fi renașterea biologică și socială a națiunii române³⁰. Din cea mai înaltă societate științifică a Consiliului Superior regal, făceau parte cine alții (?) decât eugeniștii Iuliu Moldovan, Dimitrie Gusti și Iuliu Hațieganu.

Într-o serie de concluzii, precizăm că discursul public interbelic, încărcat profund cu termeni rasiali eugenici și biopolitici, ce popularizau teorii privind diferențele fizice, psihologice și biologice dintre rasele umane și mai ales ierarhii rasiale (superiori vs. inferiori, eugenici vs. disgenici), discurs ce descuraja amestecul rasial prin îndepărtare elementelor considerate dăunătoare și disgenice. Evident, acest tip de discurs a fost discriminatoriu față de grupurile etnice, ce nu permiteau existența unei populații românești omogene, a unei rase pur românești, așa cum se dorea în statul modern, pentru că evreii erau considerați un „focar de corupție” iar romii un „focar de infecție morală și sanitară”.

În cazul specific al romilor, deși eliberați dintr-o lungă sclavie și cu preocupări de emancipare, aceste aspecte nu au fost suficiente ca ei să facă parte din „corpul națiunii”, din contră amestecul rasial era condamnat, romii nu se încadrau în ceea ce eugeniștii numeau „familia eugenică”. Romii erau disprețuiți, considerați sub-oameni, fără valoare pentru statul român modern, văzuți ca o adevărată amenințare pentru ordinea socială, cu alte cuvinte o „plagă”, un dușman intern.

Mișcarea eugenică interbelică printr-un discurs sistematic, a vizat conceptele de rasă eugenică, biopolitică, discurs livrat prin intermediul publicațiilor și prin conferințe, pe mai multe

²⁸ Vezi Turda Marius, Știință și etnicitate II Ed. Muzeul Municipiului București, 2019

²⁹ Vezi revista Sănătatea și viața fericită,(1937), în Știință și etnicitate II, Turda Marius, Ed. Muzeul Municipiului București, 2019, p.58

³⁰ Vezi, Fundația Culturală de Literatură și Artă Carol al II-lea, care prin „Revista Fundațiilor Regale”(1934-1947) răspânda și idei despre biopolitică, educație fizică, creșterea populației, etc..

planuri și prin implicarea specialiștilor din diverse domenii, au găsit putere și susținere politică care să influențeze măsurile de deportare a romilor în Transnistria. Ce s-au întâmplat cu romii după ce au devenit vizibili pentru societatea românească? Au devenit o țintă a eugeniștilor radicali ai mișcării eugenice. Mai mult decât atât discursul eugenic avut un impact profund asupra imaginarului, asupra mentalului colectiv al societății românești, ce a transgresat timpul.

Astfel, chiar și în societatea de azi, romii nu sunt considerați, ca fiind români, sau că aparțin națiunii române, încă sunt văzuți ca „străinii din interior”, încă li se atribuie o specificitate rasială patologică ce contaminează societatea românească fie biologic, fie cultural, aspect extrem de vizibil prin tratamentul diferențiat de care au avut parte în timpul recente pandemii de Coronavirus.

În capitolul patru al lucrării este inclusă o analiză terminologică în revistele „Buletin Eugenic și Biopolitic” (1927-1947) și „Revista de igienă socială” (1931-1944) prin reprezentări tabelare și grafice cu ajutorul unor tehnici de prelucrarea numerică a datelor. Termenii analizați au fost: „eugenie, igienă socială, rasă, țigani, evrei, sterilizare, biopolitică”. Pentru a clasifica termenii analizați a fost aplicată metoda de grupare aglomerativă ierarhică (Metoda minkowski și Diferența Bray-Curtis). Datele au fost prezentate ca frecvența acestor termeni de-a lungul perioada 1927-1947. Analiza terminologică prin tehnica de prelucrare numerică a datelor, ne-a permis să elaborăm o serie de concluzii: Prima concluzie este faptul că în „Buletinul eugenic și biopolitic”, datele arată că în perioada 1927 - 1947, a existat un interes semnificativ pentru subiecte legate de eugenie, igienă socială, rasă și sterilizare. Mențiunile frecvente ale evreilor și romilor în anumite perioade indică, de asemenea, perioade de scrutin și discriminare intensificată împotriva acestor grupuri. Termenul „rasă” a fost cel mai frecvent menționat în anii analizați, reflectând interesul și preocupările societății pentru clasificările rasiale și implicațiile acestora în politicile publice și științifice. Fiecare cluster oferă o perspectivă asupra modului în care anumite idei au fost folosite pentru a justifica intervențiile sociale și politicile discriminatorii, având consecințe profunde asupra diferitelor grupuri etnice și sociale.

A doua concluzie este faptul că în Revista de igienă socială, datele au arătat că în perioada 1931 - 1944, a existat un interes semnificativ pentru subiecte legate de eugenie, igienă socială, rasă și sterilizare. Aceste tendințe reflectă preocupările sociale și științifice mai largi pentru sănătatea publică, teoriile rasiale și controlul populației în prima jumătate a secolului XX. Mențiunile frecvente ale evreilor și romilor în anumite perioade indică, de asemenea, perioade de scrutin și discriminare intensificată împotriva acestor grupuri.

A treia concluzie este faptul că, clusterelor prezentate reflectă asocierile complexe dintre termeni și concepte sociale și biologice, evidențiind cum ideologiile rasiale și eugenice au

influențat politicile și discursurile din perioada 1931-1944. Clusterul 1 subliniază intersecția dintre rasă, igienă socială și eugenie, arătând cum aceste idei au fost folosite pentru a justifica intervențiile asupra populațiilor. Clusterul 2 pune accent pe importanța igienei sociale ca domeniu distinct de politică publică, esențial pentru protejarea sănătății și bunăstării populației.

În capitolul cinci numit „Rasismul Antirom”, care și încheie demersul nostru de cercetare este un capitol dedicat rasismului împotriva romilor în perioada zilelor noastre încercând să identificăm reverberații ale mișcării eugenice din spațiul românesc. Pentru acest demers s-au utilizat rapoarte și studii europene focusate pe discriminare, rasism și inegalități, decizii și hotărâri judecătorești și ale Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării în spețe de discriminare pe criteriul etnic. Pentru această lucrare am gândit că este necesar și o perspectivă din interior, astfel ca vocile romilor înșiși să se facă auzite, prin problemele pe care aceștia le întâmpină, prin descrierea unor experiențe persoanele nu tocmai plăcute (traumatice chiar), trăite doar pentru că poartă „vina” de a se naște romi și am ales să încheiem acest capitol cu o serie de 11 interviuri semi-structurate (calitative) pe un eșantion ales aleatoriu din cadrul etniei rome.

Concluzionând, putem spune că de-a lungul timpului s-au scris o multitudine de definiții ale acestor concepte dar dacă totuși am încerca să definim ceea ce este rasismul sau rasa, putem spune că este răul care se opune binelui, o ideologie, o doctrină, o credință³¹ ce se bazează pe considerentul că unii indivizi aparțin unor rase așa- zise ”superioare” (rasa albă) și alți indivizi sunt considerați ca făcând parte din rase văzute drept ”inferioare” (rasa neagră). Pornind de la acest considerent, prin rasializarea Celuilalt (Diferit) prin relațiile de putere/politice și infraumanizare³², cei din urmă sunt plasați într-un raport de inegalitate, defavorizați pe plan social, economic, cultural, etc..

Rasismul este una dintre cele mai grave consecințe ale biopoliticii/ bioperterii, un fenomen ce depășește conceptul juridic al discriminării, iar discriminarea (o contravenție ce poate fi sancționată/amendată!) ca efect vizibil al rasismului, este în sine o formă specială de afront adusă demnității umane.

În demersul nostru, am încercat să găsim răspunsuri ale întrebărilor de la care am pornit acest demers de cercetare fie prin documente de arhivă, rapoarte, studii elaborate de instituții europene, cercetări ale autorilor de mare notorietate și chiar prin mărturiile ale persoanelor ce aparțin comunității rome, relatate în cadrul seriei de interviuri.

În excursul nostru prin istorie dar și în urma răspunsurilor primite în cadrul interviurilor, am putut observa faptul că romii au fost supuși unor diferite și multiple forme de opresiune și nedreptăți.

³¹ Vezi definiția dată de American Heritage College Dictionary

³² Vezi Leyens, Jacques-Philippe; Cortes, Brezo; Demoulin, Stéphanie; Dovidio, John F.; Fiske, Susan T.; Gaunt, Ruth; Paladino, Maria-Paola; Rodriguez-Perez, Armando; Rodriguez-Torres, Ramon; Vaes, Jeroen (noiembrie 2003). „Prejudicată emoțională, esențialism și naționalism *Lectura Tajfel din 2002*”, Jurnalul European de Psihologie Socială. 33 (6): 703–717. doi:10.1002 / ejsp.170

Astfel, cele mai frecvente manifestări ale rasismului împotriva romilor, indiferent de cum este el denumit antițigănist / romafobie sunt: prejudecățile și stereotipurile, discursul instigator la ură, discriminare pe toate paliere (individuală, instituțională), evacuări forțate, abuzurile și violența poliției și a organelor de lege împotriva romilor, segregare școlară și rezidențială, sterilizarea forțată a femeilor rome, politicile de asimilare (interzicerea utilizării portului tradițional, a limbii etc.), politicile de epurare etnică, deportările și exterminarea romilor, Holocaustul și ulterior negarea acestuia, lipsa informațiilor de literatură, cultură și istorie din curricula învățământului, lipsa instituțiilor de reprezentare a romilor în artă, cultură, cercetare și lista poate rămâne deschisă și nu în ultimul rând micro- agresiunile zilnice ale rasismului subtil.

În cazul special al romilor, o minoritate europeană națională, un argument pentru care pledează această analiză este o urgentă corecție a politicilor publice pentru romi, în ideea includerii de măsuri reale de combatere fermă a rasismului antirom. Combaterea prejudecăților față de romi necesită o abordare multidimensională. Pe lângă educație, sunt necesare politici publice care să promoveze incluziunea socială și să ofere romilor acces egal la resurse. Mass-media și organizațiile civice au, de asemenea, un rol crucial în promovarea unei imagini pozitive a comunității rome.

Ce ar putea face românii înșiși? Cum să lupte cu nedreptățile de care au parte în viața de zi cu zi? Ei bine, răspunsurile formulate de către intervievați au subliniat în mare parte aceleași direcții și mijloace de lucru în combaterea discriminării și rasismului: domeniul educațional (prin introducerea studiilor materiilor abordate la clasă și elementelor privind Holocaustul și Sclavia Romilor, studiate de către toți elevii, nu doar de către romi), domeniul cultural prin creații artistice și literare cu rol de informare-conștientizare cât și militant, și domeniul politic, implicarea în mod activ a națiunii rome în reprezentare și demersuri politice ce o privesc direct, pentru că, crearea unei națiuni politice înseamnă totodată și o națiune responsabilă.

Rănille adânci provocate de un secol și jumătate de eugenie cer o vindecare urgentă. Aceasta presupune nu doar recunoașterea publică a celor nedreptățiți în trecut, ci și condamnarea fermă a practicilor discriminatorii care persistă în prezent. Gândirea eugenică, deși ascunsă, continuă să ne influențeze, hrănind rasismul, xenofobia și alte forme de discriminare. Pentru a construi o societate mai echitabilă, este crucial să educăm continuu despre moștenirile întunecate ale eugeniei și să luptăm pentru o schimbare reală.

Acest studiu, poate fi un prim pas în vederea realizării unui lobby care să susțină introducerea și studierea unor materii noi precum studierea istoriei eugeniei în școli și a moștenirilor eugeniei demers esențial pentru a preveni repetarea unor astfel de atrocități și

pentru a forma o generație cu gândire critică și conștientă de pericolele ideologiilor extremiste care să condamne public fie și cele mai fine derapaje ale puterilor politice care pot aduce atingere demnității umane și drepturilor fundamentale ale omului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Surse primare:

1. Făcăoaru Gheoghe „Neam, națiune și cetățenie”, în *România Eroică*, anul VI, Nr. 6, Octombrie 1943, p. 207.
2. Făcăoaru Gheoghe, „Câteva date în jurul familiei și statului biopolitic”, Anul V, Nr. 1-4, mai- august, 1941,
3. Făcăoaru Gheoghe, „Statul național și minoritățile din România”, în *România Eroică*, Anul II, Nr. 2, iunie 1938
4. Făcăoaru Iordache, „Amestecul Rasial și etnic în România”, *Buletin eugenic și biopolitic*, Vol. IX, Nr. 9-10, 1938.
5. Făcăoaru Iordache, „Criteriile pentru diagnoza rasială”, *Buletinul eugenic și biopolitic*, vol. VI, nr. 10-11-12, 1935,
6. Făcăoaru Iordache, „Familii degenerate și costurile lor pentru societate și stat” în *Buletinul eugenic și Biopolitic*, vol. VII, Nr. 5-6-7, 1936, p. 183
7. Făcăoaru Iordache, „Forma capului (indicele cefalic) la români, săcui și unguri”, *Buletinul eugenic și biopolitic*, vol. VI, Cluj, 1935, p. 66.
8. Făcăoaru Iordache, „Înmulțirea disgenicilor și costul lor pentru societate și stat”, în *Buletinul eugenic și Biopolitic*, vol. VI, nr. 4- 6, 1935, p. 182
9. Făcăoaru Iordache, „Proiectul legii eugenice poloneze”, în *Buletinul eugenic și biopolitic*., vol. VI, Cluj, 1935, p. 162-163.
10. Făcăoaru Iordache, „Valoarea biorasială a națiunilor europene și a provinciilor românești”, în *Buletin eugenic și biopolitic*, Vol. XIV, Nr. 9-10-11, 1943,
11. Făcăoaru Iordache, *Socialantropologică ca știință pragmatică în Buletin eugenic și biopolitic*, Vol. IX, Nr. 11-12, 1938, p. 356
12. Galton Francis „Eugenics and its Definition, Scope and Aims, in *Essays in Eugenics*” London, 1909,
13. *Gazeta municipală*, Anul X, Nr. 460, p. 3.
14. Gheorghe Niculescu în *Glasul Romilor*, anul I, nr. 1, 1934.p.3
15. Herseni Traian, „Mitul sângelui”, *Cuvântul* 17-1940
16. Herseni Traian, „Rasă și destin național” în *Cuvântul* 16- 1941.

Surse secundare:

1. Agamben, G. (2006). *Homo sacer. Puterea suverană și viața nudă*. Editura Idea Design & Print.
2. Agamben, G. (2020). *Reflections on the Plague*. *European Journal of Psychoanalysis*. Retrieved from *European Journal of Psychoanalysis*
3. Bucur, M. (2005). *Eugenie și modernizare în România interbelică*. Editura Polirom.
4. Esposito, R. (1998). *Communitas: Origine e destino della comunità*. Einaudi.

5. Esposito, R. (2008). *Bios: Biopolitics and Philosophy*. University of Minnesota Press.
6. Esposito, R. (2008). The paradigm of Immunization. In *Bios: Biopolitics and Philosophy* (pp. 59-69). University of Minnesota Press.
7. Esposito, R. (2008). The philosophy of bios. In *Bios: Biopolitics and Philosophy* (p. 154). University of Minnesota Press.
8. Feher, F., & Heller, A. (1994). *Biopolitics*. Avebury.
9. Foucault, M. (1979). *The Birth of Biopolitics*. Editura Idea Design & Print.
10. Geyer, C. (Coord.). (2011). *Biopolitik*. Suhrkamp.
11. Leyens, Jacques-Philippe; Cortes, Brezo; Demoulin, Stéphanie; Dovidio, John F. ; Fiske, Susan T. ; Gaunt, Ruth; Paladino, Maria-Paola; Rodriguez-Perez, Armando; Rodriguez-Torres, Ramon; Vaes, Jeroen (noiembrie 2003). „Prejudecată emoțională, esențialism și naționalism Lectura Tajfel din 2002”, *Jurnalul European de Psihologie Socială*. 33 (6): 703–717. doi:10.1002 / ejsp.170
12. Michel Foucault, „*Discipline and Punish. The Birth of the Prison*” Ed. Random House, Inc., New York, 1997
13. Thorne M. Benjamin „Assimilation, invisibility, and the eugenic turn in the “Gypsy question” in Romanian society, 1938–1942”, *Romani Studies* 5, Vol. 21, No. 2 (2011), p. 177–206
14. Turda Marius, „Biopolitică și Eugenism, în România 1920-1944,” Ed. Muzeului Municipiului București, 2019, p.15
15. Turda Marius, „Corpul etnic al națiunii și eugenismul românesc, 1918-1939” în Vol. *De ce este România Astfel? Vintilă Mihăilescu* Ed. Polirom, 2017.
16. Turda Marius, „Eugenism și modernitate. Națiune, rasă și biopolitică în Europa (1870-1950)”, Ed. Polirom 2014
17. Turda Marius, Aaron Gillette, 2016, „*Latin Eugenics in Comparative Perspective*,” Bloomsbury, London
18. Turda Marius, Știință și etnicitate II Ed. Muzeul Municipiul București, 2019
19. Turda, M. (2007). *Blood and Homeland: Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940*. Central European University Press.
20. Turda, M. (2014). *Eugenism și modernitate. Națiune, rasă și biopolitică în Europa (1870-1950)*. Iași: Polirom.
21. Turda, M. (2017). *The History of East-Central European Eugenics, 1900-1945, Sources and Commentaries*. Bloomsbury.
22. Turda, M., & Gillette, A. (2016). *Latin Eugenics in Comparative Perspective*. London: Bloomsbury.